

Module 4 Ontwikkeling

Ontwikkeling van kinderen

Baby

Een baby (0-1 jaar) wordt geboren met enkele reflexen. In het eerste levensjaar maken kinderen een enorme ontwikkeling door, zowel lichamelijk als geestelijk. Een baby leert onder andere zitten en staan, dit zijn grove motorische ontwikkelingen. De baby leert ook reageren op andere mensen, dit is een sociale ontwikkeling. Verder leert hij met zijn voetjes spelen en blokjes oppakken. Dit zijn fijne motorische ontwikkelingen.

De ouders spelen hierbij een sleutelrol: verzorgen, reageren op behoeften, spel stimuleren en praten.

Risicofactoren zijn te moe zijn om op de baby te reageren, zijn temperament niet begrijpen en niet weten hoe je voor een baby zorgt. Soms missen deelnemers de kennis en steun van de grootouders.

Dreumes

Een dreumes (1-2 jaar) leert onder andere spelen, torentjes bouwen met blokjes, traplopen en tegen een bal schoppen. Vooral de taalverwerving verloopt in deze periode snel.

De ouders spelen hierbij een sleutelrol: verzorgen, reageren op behoeften, spel stimuleren, praten en het kind beschermen tegen de gevaren van 'exploratie' of 'onderzoek'.

Risicofactoren zijn te moe zijn om op de dreumes te reageren (vooral als hij 's nachts niet doorslaapt), de mogelijkheden van spel in het opvoeden niet inzien en niet met het kind praten.

Peuter

Bij een peuter (2-4 jaar) neemt de taalverwerving explosief toe en ontwikkelen ook de cognitieve vaardigheden zich snel. De groeisnelheid van het kind neemt af van ongeveer 25 naar ongeveer 8 centimeter per jaar. Een peuter leert zijn wereld kennen, maar kent de gevaren en mogelijkheden nog niet. Ook leert de peuter dat hij een individu is, los van zijn ouders. Dit kan leiden tot driftbuien, ook wel aangeduid met de term peuterpuberteit. Het gaat hier eigenlijk om een conflict tussen alles willen, maar beperkt worden door de ouders of de realiteit.

De ouders spelen hierbij een sleutelrol: verzorgen, reageren op de behoeften van het kind, onderzoek/exploratie stimuleren, beschermen, ruimte geven en grenzen stellen. Driftbuien kunnen soms vermeden worden, maar soms moeten ouders er geduldig op reageren.

Risicofactoren zijn het gevoel dat het kind je ontglipt, je gezag ondermijnt. Sommige ouders gaan daardoor hun kind nog meer begrenzen, andere geven het juist helemaal op. Beide reacties zijn contraproductief als het gaat om het leerproces van het kind.

Kleuter

Naarmate het kind ouder wordt, is er meer invloed van buitenaf nodig om nieuwe functies te ontwikkelen. Een kleuter (4-6 jaar) gaat voor het eerst naar de basisschool en leert onder andere kleuren, tekenen en de beginselen van het lezen, schrijven, knutselen, klimmen, fietsen, veters strikken en met andere kinderen spelen. Ook leren kinderen dat hun gedrag invloed heeft op andere kinderen. Hun emoties zullen meer divers worden.

De ouders spelen hierbij een sleutelrol: verzorgen, aan behoeften voldoen, naar ervaringen luisteren, het delen van gevoelens stimuleren en helpen nadenken over de gevolgen van daden voor anderen.

Een risicofactor is een kind precies vertellen wat het moet doen of hoe het de schuld in een conflict bij een ander kan leggen. Dit kan kinderen op korte termijn het gevoel geven dat ze gesteund worden, maar het helpt niet op de lange termijn.

Schoolkind

Een schoolkind (6-12 jaar) zit in groep 3-8 van de basisschool en leert daar onder andere schrijven, lezen en rekenen. Ook leren ze allerlei nieuwe motorische vaardigheden aan. Schoolkinderen gaan naar clubs en verenigingen voor bijvoorbeeld zwemles, muziekles of kunstonderwijs. Over het algemeen is er een steeds grotere variatie in prestaties tussen individuele kinderen. Meisjes worden tijdelijk vlotter, bijdehanter en rijper dan jongens, die wat later volgen. In deze leeftijd leren kinderen langzamerhand met geld omgaan. Veel kinderen krijgen zakgeld van hun ouders. Het denken wordt nog steeds sterk beheerst door wat het kind waarneemt. Het kind begint in deze periode steeds beter grotere samenhangen te zien en begint oorzaak-gevolgverbanden te leggen. Dat betekent dat het kind nu gaat leren: als ik eerst dit doe, dan gebeurt dat en vervolgens dat. Verantwoordelijk gedrag, met aandacht en respect voor wat anderen nodig hebben zou de positieve uitkomst moeten zijn van het leerproces op deze leeftijd.

De ouders spelen hierbij een sleutelrol: verzorgen, reageren op behoeften, luisteren naar ervaringen, het delen van gevoelens stimuleren, helpen om na te denken over de gevolgen van daden voor anderen en kansen creëren waarin een kind kan leren (contact met andere kinderen, sport, clubs, enzovoort).

Een risicofactor is dat ouders het gevoel kunnen krijgen dat ze minder controle hebben over wat hun kind doet, omdat diens leven zich deels buiten hun invloedssfeer voltrekt. Als ze niet gewend zijn te communiceren en ervaringen te delen, dan zullen ze merken dat het grootste deel van de communicatie met hun kind instructief van aard is.

Puber/adolescent

In de puberteit vinden snelle veranderingen plaats. Bij een puber (12-17 jaar) beginnen de voortplantingsorganen te functioneren en komen onder invloed van hormonen de secundaire geslachtskenmerken tot ontwikkeling. Ook krijgen pubers een zogenoemde groeispurt, waardoor zij veel sneller groeien dan voor de puberteit. Pubers bezoeken de middelbare school (vmbo, havo of vwo). Pubers gaan hun eigen vrienden kiezen en zoeken zelf oplossingen voor problemen en conflicten. Pubers leren van hun fouten en successen en moeten dus kunnen experimenteren.

De ouders spelen hierbij een sleutelrol: verzorgen en reageren op behoeften zijn nog altijd essentieel, maar tegelijkertijd hebben pubers veel ruimte nodig om te experimenteren. Een warme band met hun familie is erg belangrijk. Geef pubers geen negatief commentaar op hun karakter, ook al maken ze fouten in hun gedrag. Als een puber in staat is om te reflecteren (dit onderstreept het belang van de voorgaande stadia van ontwikkeling!), kunnen ouders hem vertrouwen in het maken van de juiste keuzes.

Een risicofactor is dat ouders het gevoel kunnen hebben dat hun kind aan hun controle ontsnapt. Dit kan onzekerheid tot gevolg hebben, soms zelfs wanhoop en onmacht. Sommige ouders wantrouwen hun kind, wat de zaken erger maakt.

Positieve opvoeding

Regels moeten niet alleen voor jou, maar ook voor je kind duidelijk zijn. Dat zijn ze voor een kind pas als:

- het kind er de leeftijd voor heeft: je kunt een kind van 3 niet leren om zelfstandig een drukke straat over te steken, maar een kind van 4 wel leren om niet te knoeien met drinken;
- je ze vaak herhaalt: één keer zeggen is niet genoeg. Kinderen tot 5/6 jaar zullen een regel vaak vergeten. Je moet hen eraan herinneren. Kinderen vanaf 6 jaar begrijpen dat het problemen geeft als je je niet aan regels houdt. Regels zijn er om goed samen te leven;
- je je er zelf aan houdt: als jij schreeuwt, vindt het kind dat normaal. Het kind is dan ook onrustig en schreeuwt en huilt om zijn zin te krijgen. Hij kent geen andere manier. Als je op een rustige manier duidelijkheid geeft (dagritme, regels), leert jouw kind sneller wat de regels zijn;
- je de regels niet steeds verandert: de ene keer moet het kind wel zijn jas ophangen en de andere keer zegt niemand er wat over. Zo leert het kind de regel/regelmaat niet. Wie iets knoeit, moet het altijd zelf opruimen. Dat kan een vaste regel zijn voor kinderen vanaf 4 jaar;
- de regel zo precies mogelijk benoemd wordt: een vage regel is: we moeten allemaal aardig zijn voor elkaar. Een kind weet niet zo goed wat daar allemaal onder valt. Een precieze regel is: je pakt niets van iemand anders af. Dit kan een kind beginnen te leren vanaf 2 jaar, maar het moet tot 4 jaar wel vaak herhaald worden;
- er niet onnodig veel regels zijn: de hele dag tegen je kind roepen wat het allemaal moet en niet mag maakt een kind murw. Het kan dan niet meer luisteren;
- je steeds terugrijpt op vier tot zes basisregels: je mag niet met dat blokje gooien, want je moet spulletjes heel laten en je mag die krant niet scheuren, want je moet spulletjes heel laten.

Vraag de deelnemers naar een paar situaties waarin dit al wel en nog niet lukt.

Het hanteren van eerlijke regels en positieve opvoeding zal:

- kinderen helpen om zich gerespecteerd te voelen: als er duidelijke en bij de leeftijd passende regels worden gehanteerd, zullen verwachtingen bij kinderen passen (en niet andersom!);
- ouders aanmoedigen om de ontwikkeling en groei van hun kind te volgen;

- ouders helpen om te reflecteren op hun opvoedstijl als een begeleidend proces in plaats van een corrigerend proces;
- helpen om alle gezinsleden verantwoordelijkheid te laten nemen voor het samenleven.

Als er geen eerlijke regels zijn, dan zal dit:

- leiden tot onzekerheid en opstandig gedrag van kinderen en ouders;
- leiden tot ad-hocbeslissingen en te hoge verwachtingspatronen;
- leiden tot vermoeidheid ('geen grip') en stress ('van incident naar incident').

Omgaan met emoties

Tabel emotieontwikkeling

Leeftijd	Ontwikkeling	Kernwoord
0-2 jaar	Kinderen ervaren vooral de basisemoties. Ze uiten deze direct	Impulsiviteit Spontaniteit
2-4 jaar	Kinderen worden overspoeld door emoties, die ze niet kunnen benoemen of beheersen	Frustratie Gebrek aan controle
4-6 jaar	Kinderen kennen verschillende woorden voor emoties (zoals 'boos' of 'verdrietig'). Zij kunnen hun emoties soms wel en soms niet onder controle krijgen	Zelfbeheersing Regulatie
6-12 jaar	Kinderen leren steeds meer manieren om emoties te hanteren. Ze gaan het liefst om met kinderen die dezelfde mate van zelfbeheersing hebben	Sociale controle
12-18 jaar	Kinderen krijgen verwarrende emoties die twee of drie kanten hebben: verliefd zijn is leuk, maar ook eng; een nieuwe opleiding of baan is fijn, maar ook spannend; je kunt van iemand houden, maar ook boos op hem zijn; iemand met wie je het heel fijn had, laat je opeens in de steek. Kinderen van deze leeftijd worstelen vaak met zulke emoties en voelen zich dan onbegrepen	Verwarring Autonomie

Leeftijd	Ontwikkeling	Kernwoord
18+	Als emoties zich goed hebben kunnen ontwikkelen, kunnen ze vaak goed begrepen en gereguleerd worden	Verantwoordelijkheid

Kinderen leren voornamelijk op drie manieren:

- door hun ouders te imiteren: hun ouders zijn hun voorbeeld;
- door negatieve ervaringen: ze leren om iets niet meer te doen;
- door positieve ervaringen: ze leren om iets nog eens te doen.

Kinderen zullen minder leren en minder gemotiveerd zijn als ze alleen negatieve ervaringen hebben. Ze zullen boos, onzeker, verdrietig en onhandig worden. Dit kan leiden tot meer negatieve reacties van de ouders. Als kinderen de kans krijgen om positieve ervaringen op te doen, zullen ze zelfvertrouwen ontwikkelen en merken dat ze doelen kunnen bereiken. Op die manier kunnen ze zich ontwikkelen en is de sfeer in huis beter.

Ouders kunnen doelen vaststellen (zoals 'ruim je kamer op' of 'wees op tijd'), maar deze moeten passen bij de mogelijkheden van het kind. Anders zullen kinderen falen en iedereen teleurstellen.

Het doel van deze bijeenkomst is om deelnemers te helpen reflecteren op regels en doelen die zij hanteren en om positief opvoeden te stimuleren. Let erop dat de deelnemers gewend kunnen zijn aan een meer directieve en corrigerende manier van opvoeden. Dit kan de enige manier van opvoeden zijn die zij kennen. De eerste reactie kan dan ook zijn dat het loslaten van deze manier te moeilijk is. Daarom is het belangrijk om te benadrukken dat dit ook voor ouders een leerproces is, dat met geduld en aanmoediging ontwikkeld moet worden.

Je moet goed luisteren naar de dilemma's van de deelnemers, zonder hierover te oordelen, en hen helpen kleine stapjes te zetten. Begrijpen dat dit de visie is van waaruit het onderwijs werkt, kan voldoende zijn. Verder kan het helpen ouders aan te moedigen te denken aan de leeftijd van kinderen en het groeiproces dat zij begeleiden (en niet alleen aan het gedrag van een bepaald moment dat zij willen stoppen). Opvoedstijlen zullen niet op korte termijn veranderen. Voor sommige deelnemers zal deze bijeenkomst de eerste stap zijn in het bewustwordingsproces dat zij een rol spelen in de ontwikkeling van hun kinderen. Moedig ook reflectie op de eigen ontwikkeling als volwassene aan: wat is het doel van inburgeringsonderwijs en welke stappen heeft men al gezet?

Informatie over boosheid

Veel boosheid is te voorkomen door het kind voldoende (niet te veel en niet te weinig) *autonomie* (zelfstandigheid) te geven. Als een kind van 3 bijvoorbeeld wil proberen zijn eigen kleren aan te trekken en dat niet mag, zal het zich verzetten. Een kind is eerder zelfstandig als je dit wel toestaat. Maar als een kind van 2 in de auto niet in de gordels wil, mag je niet toegeven, want dat is niet veilig. Hier gaat de regel van veiligheid boven de autonomie. Als een kind van 12 jaar de hele nacht

uit wil gaan en je laat dit niet toe, dan krijg je verzet. Je moet de boosheid negeren en er niet in meegaan, maar heel duidelijk zijn over de regel. Een kind van 4 wil in de boom klimmen en je weet dat het daardoor vies wordt. Je weet ook dat als je dit tegenhoudt het kind boos zal zijn. Daarnaast hoeft vies worden niet zo erg te zijn, want je hebt immers een wasmachine.

Informatie over angst

Angst is bij kinderen tot 6 jaar heel gewoon. Zij kunnen heel veel dingen nog niet begrijpen en daardoor ontstaat angst (denk maar aan in een vreemde omgeving zijn of harde geluiden horen die je niet snapt). Er zijn echter grote verschillen tussen kinderen. Sommige kinderen durven alles en schrikken nergens voor terug. Andere kinderen zijn verlegen, prikkelbaar en snel van slag.

Opvoeden is balanceren. Het ene moment moeten veiligheid en bescherming worden geboden en het andere moment juist uitdaging en confrontatie. De keuze die wordt gemaakt, hangt altijd af van je eigen situatie en de behoeftes van het kind.

Zelf bang worden, uitlachen of negeren zijn voor kinderen niet goed, omdat zij de bescherming van hun ouders nodig hebben. Een kind dat veilig opgroeit, krijgt zelfvertrouwen. Het is dus een misverstand dat een kind hard wordt door veel angst te ervaren.

Informatie over verdriet

Voor een jong kind is een klein verdriet vaak groot. Kinderen kunnen erg huilen om een kapotte pop of niet op een feestje gevraagd worden. Tegelijkertijd is het verdriet vaak snel verwerkt. Het is dan ook belangrijk om het verdriet kort te erkennen, maar er niet op terug te komen als het kind dat zelf ook niet doet.

Jonge kinderen kunnen verdrietig zijn omdat ze zich verbaal nog onvoldoende kunnen uiten. Ze kunnen gefrustreerd zijn omdat iets niet lukt: ze voelen zich vaak groter dan ze zijn. Het is belangrijk om kinderen dingen te laten uitproberen en hun eigen beperkingen te leren kennen. Kinderen kunnen even kort boos of verdrietig zijn en proberen dan weer iets nieuws.

Verdriet om een echtscheiding, verlies of een andere nare gebeurtenis kan door kinderen op verschillende manieren worden geuit. Kinderen hebben de steun en begeleiding van volwassenen nodig om het een plekje te geven.

Informatie over vreugde

Kinderen zijn van nature speels en blij. Ze hebben veel energie en zitten goed in hun vel. Ze onderdrukken hun spontaniteit nog niet, maar leren dit vaak wel van hun ouders. Dat is iets waar zij als volwassenen nog vaak last van hebben.

Vreugde is prima, het leven is immers iets om lief te hebben en van te genieten. Als de spontaniteit van kinderen vaak botst met regels of met je eigen vermoeidheid, moet je proberen de juiste keuze te maken. Leer je kind om zich wat rustiger te uiten, maar ontnem hem niet zijn blijdschap en levensvreugde. Het is soms beter om je terug te trekken of je kind te vragen zich ergens anders uit te leven.

Vergeet niet van de speelsheid van je kind te genieten! Ook al zijn kinderen soms druk, ze zijn ook heel creatief en kunnen je vrolijk maken met hun fantasie en hun ideeën.

Praktijksituaties bij bijeenkomst 4.4

Positief opvoeden

- 1 Je zoon heeft geholpen met tafeldekken. Alleen is hij de vorken vergeten. Wat zou jij zeggen?
- a 'Als jij die vorken vergeet, kan ik het net zo goed zelf doen.'
  - b 'Fijn dat je geholpen hebt met tafeldekken, ik pak de vorken nog even en dan is het af.'

Reactie b is beter, omdat je zoon bevestigd wordt in wat hij wél kan. Daardoor vindt hij het leuk om nog eens mee te helpen.

- 2 Linh heeft zichzelf aangekleed. Alleen zit haar trui binnenstebuiten. Wat zou jij zeggen?
- a 'Zie je wel dat je het nog niet zelf kan!'
  - b 'Goed gedaan, je hebt bijna alles goed aan! Kom, als ik die trui even goed doe, kan jij die nog eens aantrekken.'

Reactie b is beter, omdat het kind bevestigd wordt in wat zij wél kan. Daardoor krijgt ze zelfvertrouwen en wordt ze eerder zelfstandig.

- 3 Je twee zoontjes spelen samen. Ze doen een trein na. Wat zou jij zeggen?
- a 'Jongens, maak niet zoveel lawaai!'
  - b 'Jongens, fijn dat jullie samen spelen. Dan kan ik nu even op de bank zitten.'

Reactie b is beter, omdat de kinderen weten wat van hen verwacht wordt: samen spelen. Daardoor zullen zij dat vaker samen doen.

Actie-reactie

- 1 Je hoort je kinderen ruziemaken terwijl je op de bank zit. Hoe reageer je?
- a Je blijft op de bank zitten en roept dat ze moeten ophouden.
  - b Je gaat bij ze staan en zegt dat ze moeten ophouden.
  - c Je gaat door je knieën en zegt dat ze iets anders moeten gaan doen.

Reactie c is het best, omdat je tussen de kinderen komt en hun ruzie doorbreekt.

- 2 Je twee kinderen zitten voor de televisie. Het eten is klaar. Wat doe je?
- a Je laat de tv maar aan staan, anders krijgen jullie ruzie.
  - b Je roept dat de tv uit moet, maar ze doen het niet.
  - c Je gaat naar ze toe en zegt dat de tv over vijf minuten uit gaat.

Reactie c is het best, omdat de kinderen de kans krijgen om te schakelen.

- 3 Je kind heeft een rommelige kamer en moet deze gaan opruimen. Wat doe je?
- a Iedere keer dat je je kind ziet zeg je: 'O ja, je moet nog je kamer opruimen.'
  - b Tijdens het eten zeg je: 'Je moet straks je kamer opruimen.'

- c Je gaat met je kind naar de kamer en zegt: 'Je hebt vijftien minuten om je kamer op te ruimen. Als het netjes is, krijg je wat lekkers.'

Reactie c is het best, omdat je kind precies weet wat van hem/haar verwacht wordt.

- 4 Laura komt vaak te laat voor het eten thuis. Wat kun je doen om haar het effect van haar gedrag te laten ervaren?
  - a Je zegt dat ze in het vervolg op tijd thuis moet zijn.
  - b Je wacht met eten tot Laura thuis is.
  - c Je zet haar het inmiddels koud geworden eten voor.

Antwoord c is het best, omdat Laura zelf zal ervaren dat als zij geen rekening houdt met anderen, anderen ook geen rekening met haar houden.

- 5 Je dochter wil geen handschoenen aan op de fiets naar school, terwijl het buiten vriest. Wat kun je doen om haar het effect van haar gedrag te laten ervaren?
  - a Je dwingt je dochter de handschoenen aan te doen.
  - b Als je dochter de handschoenen aandoet, geef je haar iets lekkers als beloning.
  - c Je zegt: 'Nou, dan niet, dág.'

Antwoord c is het best, omdat je dochter zelf zal ervaren dat het naar is om het koud te hebben. Ze zal de volgende dag wel haar handschoenen aandoen. Of het kan ook dat ze de handschoenen daadwerkelijk niet nodig heeft.

- 6 Je zoon heeft met speelgoed gegooid. Wat kun je doen om hem het effect van zijn gedrag te laten ervaren?
  - a Je wordt boos en moppert terwijl je het speelgoed opruimt.
  - b Je belooft hem een snoepje als hij het speelgoed opruimt.
  - c Je zet het speelgoed in een hoge kast en zegt dat hij er weer mee mag spelen als hij zich goed gedraagt.

Antwoord c is het best, omdat hij zelf zal ervaren dat als hij respectloos met spullen omgaat hij iets verliest.

- 7 Je zontje schopt tegen een bal en zegt: 'Mama, kijk, ik kan al goed voetballen!' Hoe reageer je?
  - a 'Joh, dat lijkt nergens op, oefen nog maar eens goed.'
  - b 'Ik wil niet kijken, want ik ben ergens anders mee bezig.'
  - c 'Mooi gedaan! Goed zo. Kun je de bal ook dáárnaartoe schoppen?'

Antwoord c is het best, omdat je je kind aanmoedigt.

- 8 Je dochter komt uit school en zit in een boekje te lezen. Wat doe je?
- a Je denkt: laat maar lezen, lekker rustig zo.
  - b Je zegt: 'Zit je nou alweer te lezen? Kom maar even helpen in de keuken.'
  - c Je zegt: 'Welk boek lees je daar? Is het een leuk boek?'

Antwoord c is het best, omdat je je kind aanmoedigt.

- 9 Je zoon is opeens enorm boos. Hoe reageer je?
- a 'Hou op en ga weg! Ik wil je niet zien.'
  - b 'Het spijt me, ik wil niet dat je boos bent. Wat wil je?'
  - c 'Ik zie dat je boos bent. Ik ben ook niet blij. Hoe kunnen we dit samen oplossen?'

Antwoord c is het best, omdat de reactie leidt tot een oplossing die je samen bedenkt.

- 10 Je dochter heeft een mooie vaas die je hebt gekregen van je moeder gebroken. Hoe reageer je?
- a Je bent erg boos en scheldt op haar.
  - b Je stuurt haar weg en schreeuwt haar na.
  - c Je zegt: 'Dit doet me heel veel verdriet, want dit was een mooie vaas van oma.'

Antwoord c is het best, omdat je dochter zich zal schamen. Ze zal aanbieden het goed te maken.

- 11 Je bent erg moe en je zoon is heel druk. Je wilt dat hij rustig wordt. Wat doe je?
- a Je schreeuwt tegen hem dat hij nu direct rustig moet doen.
  - b Je klaagt dat je moe bent en dat hij je ook nooit rust gunt.
  - c Je gaat naar hem toe, maakt oogcontact en legt uit dat je rust nodig hebt.

Antwoord c is het best, omdat je je zoon rustig om een gunst vraagt. Je kunt ook met hem bespreken wat hij wel kan gaan doen.

- 12 Je dochter is vanochtend heel erg traag. Als ze niet opschiet met eten, komt ze te laat op school. Wat doe je?
- a Je zegt: 'Schiet nou toch op, schiet op!' Je wordt zelf gehaast.
  - b Je wordt boos en zegt: 'Jij bent altijd zo traag!'
  - c Je vraagt haar even te stoppen met wat ze doet en op de klok te kijken. Je zegt: 'Je hebt nog ... minuten om te eten.'

Antwoord c is het best. Als je bij kinderen de druk opvoert, worden zij steeds langzamer. Ze sluiten zich af. Je moet hen helpen de tijd in de gaten te houden.